

ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

на землището на с.Миланово - Осиково

Землището на с. Миланово – Осиково се намира в южните части на Врачанската планина – Предбалкана – в западния дял на Стара планина. Преди да се направи географската му характеристика, трябва да се очертае неговата географска рамка.

ЮЖНАТА граница на землището е р. Искър. Започва от мястото, където р. Пребойница

се влива в р. Искър, върви по течението и стига до Свражен, като последният влиза в землището на Миланово-Осиково. На юг е Лакатнишкото землище.

ИЗТОЧНАТА граница тръгва от Свражен, върви по хребета Бабин плаз, Танките заскоци, Гувнището, Денковец, Габровата полена, Кобилини стени. От Свражен до тук землището граничи с това на с.Оплетня.Границата продължава през Кузманишки валог, Копан тор,Смиловица и го отделя от землището на с. Очин дол.

СЕВЕРНАТА граница минава покрай Гладна и Опалико и отделя землището от това на с. Згориград. За да го отдели от това на с. Лютаджик, върви по хребета, пътя до Свинарската локва , в. Сокола,Търсов камик, Прекия път, перваза покрай гората през Цинцарските и Начковите ливади, Начковото седло, Зли стени до края на гората, Бръмчов валог. През лицето на Боовата могила граничи със землището на с. Горна Бела речка.

ЗАПАДНАТА граница, която продължава да е с. Горна Бела речка, минава през Пължавечарнико, Улео между Малата могила и Лисата могила, Стакьовица, Торбовата падина, скалата Равнио камик. От тук започва границата със землището на с. Дружево, а това е скалата до връх Соколец, Стръмната ливада, Червената зареда, Мушатски дол, Батина полена, продължава по дола до р. Пребойница. Последно землището ни се опира на тези на с. Губислав и с. Заногe.

Общата площ на землището по последната карта е 52000 дка. От архивен документ от 1877 год., намерен в Москва, землището се е простирало върху 42904 дка. След закупуване на сoват в планината от Мальови и Пенчови от Враца, площта се е увеличила на горепосочената цифра. Това е станало през първата половина на 20 век.

Ландшафта на землището е толкова разнообразен, че в него се откриват почти всички географски форми: върхове, могили, долове, падини, валози, равнини, седловини и най-вече широкото плато, върху което е заселено сега селището. Центърът на селото е на 820 м н.в. Най-високият връх, който е и най-висок във Врачанската планина, е Бегличка могила – 1482 м н.в., връх Соколец – на 1100 м н.в., хижа “Пършевица” – 1300 м н.в. Други по-високи върхове са Сокола, Кръстанова могила и Пършова могила. По-ниски са Боовата могила, Лисата могила, Малата могила. Всички те се намират във високите части на планината. В по-ниските части се намират по-високи или по-ниски възвишения, които обикалят селото.

Наред с възвишенията има и вдлъбнати места, получили се при нагъване или чрез пропадане на земните пластове. Това са валозите: Търсов валог, Кузманишки валог, Войводинов валог, Пешуранскио валог, Каменитио

валог и др. по-малки. Чрез пропадане на земните пластове са се образували пропасти и дупки на повърхността на земята: Чафкиите, дупките над Корита, в Арпини, в Търсов влог, под Нодинци. Характерни са двете дупки /ями/ в селото при Асановци и Пандовци, които при обилен валеж се пълнят и водата потъва в тях.

Карстовият строеж на планината е причина за образуване на пещери, по-големи от които са Темната дупка, която е на етажи - сух и влажен, пещерата при Градището, тази в билото на Соколец, Свиня дупка в Калугерски дол, Бойна дупка в Коритски дол и другата Бойна дупка под Побратовец, Свинската дупка срещу Градището. Съществуват и други по-малки пещери на много места из землището.

Като цяло релефът на Западна Стара планина няма изразени алпийски елементи. Изключение прави Врачанската планина. Карстът, от който е формирана, е дал възможност за образуването на много и най-различни форми. Тук ще опишем тези, които влизат в землището на с.Миланово.

Интересна е скалата, която е изградила в. Сокола, която се намира на границата с Лютаджик. С право носи името си – прилича на кацнал на височината сокол, отправил поглед на северозапад в далечината.

Величествено скално образувание са Кобилини стени. Намират се на границата със землището на с. Оплетня. Дълбоко под тях до р. Искър се намира и самото село. Мястото е почти непристъпно, над скалата има стръмен скат, а под нея – дълбок сипей. От този сипей извира рекичката, която минава през Оплетня и се влива в Искъра. Величието и красотата на скалите е трудно да се опишат, те трябва да се видят, за да бъдат оценени. При хубаво време от Попов връх или Кюкювец се вижда изображение в скалата, което прилича на невеста с дълга рокля и воал. Трябва да го види всеки любител на природни феномени.

От разкази на иманяри се знае, че в Кобилини стени Вълчан войвода е криел имането си, което мнозина са се опитвали да достигнат, но не могли, защото го пазел някакъв змей със светещи очи.

Съществуват две легенди, свързани с този природен феномен. Над Кобилини стени в ливадите има каменни образувания, които наподобяват откоси. Легендата гласи, че това са откосите на Крали Марко – Делимарковите откоси – те са широки и дълги и само юнак като него може да ги направи.

В другата легенда се разказва за това, как Крали Марко се разхождал с коня Шарколия над скалите, когато насреща се дочуло цвилене на кобила. Конят скочил от скалите и се приземил в местността Падеш. От четирите места, където стъпили краката на коня, извряла вода. Такъв извор наистина съществувал.

Интересни скални образувания има из цялото землище. Такива са Бабин плаз, Танките заскоци, Ристова кукла, скалите над Добриловец, Митрова кукла, скалите под Градището и много други. Всички тях като че ли природата ги е сътворила, за да подпират намиращите се над тях върхове, могили, възвишения, ако ги нямаше, всичко щеше да се срине. Интересни са образуванията, които стърчат над повърхността на земята – Гюблите в Коритски дол, Коминьете зад Шаварец и на други места.

Върхът на творческия гений на природата са скалите в най-южната част на землището. От край време осиковци са ги наричали Нечов камик, а живеещите в Лакатник – Осиковскио камик. С развитие на масовия туризъм

през втората половина на миналия век скалите, които изконно са били в землището на Осиково-Миланово, бяха наречени Лакатнишки скали. В книга 7-ма от поредицата “1000 неща, които трябва да знаем за България”, изд. 2008 год. на стр. 39, статия 44 “Искърски пролом” четем: “След Своге по пролома следват Церово, гара Бов и гара Лакатник. Това е един чуден фантастичен свят. Скалните отвеси, най-вече по левия бряг на Искъра, стават все по-внушителни като достигат своя апогей при Лакатнишките скали – едно неповторимо творение на природата. Тук са прочутата Лакатнишка многоетажна пещера Темната дупка, както и карстовия извор.” Със сигурност авторката на книгата доц. д-р Стела Дерменджиева никога не се е изкачвала на тези скали и не знае, че те не са Лакатнишки, а Осиковски или Милановски скали, защото са в землището на Миланово. Не можем да я виним. Инерцията с кръщаването на скалите с името Лакатнишки е тръгнала веднъж и е много трудно да се докаже на хората, че това не са Лакатнишки скали, а се начират Нечов камик и са в землището на с.Миланово. Лакащани дори си бяха кръстили туристическото дружество “Лакатнишки скали”. Те не знаят, че когато тези скали са били осиковски, Лакатник се е намирал някъде далече в планината. Шосето покрай Искър минава покрай осиковски имоти, заслонът е направен в имот на Кръстю Нодин и наследниците му знаят това. На карстовия извор, чийто дебит е 660л/сек., в миналото е имало три общински осиковски воденици. На мястото на езерото е имало скала с подмоли, където мливарите връзвали воловете и конете си. В дупката в Сухия дол се криели осиковци, когато бягали от турците. В долната част на дола е имало кладенче, от което си наливали вода за пиене (Кочичковото кладенче под Кочичковия орех, вероятно там са живеели Кочичковци). Там са били и топилата за гръстите на осиковските жени. На мястото на трите воденици е построен ресторант от кооперацията в Лакатник, която от много години е обединена с тази от Миланово.

Оспорван обект е и Градището, което открай време е в осиковското землище. Лакащани се опитват и него да присвоят. В далечното минало на Градището е имало охранителна крепост, каквито в Искърския пролом са регистрирани 15. Има очевидни останки, които не са проучени от археолози, но от иманяри са преорани сантиметър по сантиметър.

В своята “История славянобългарска” Паисий Хилендарски разказва за цар Иван Шишман и търновските господари, които не устояли на турците, избягали от Търново и други крепости, ”дошли в град Средец или София и тук се спрели в някои тесни места покрай р. Искър и по Витоша планина.” Има вероятност тези тесни места да са и тези около

Градището. В една легенда се разказва за това, как Иван Шишман се бил по тези места с турците, не устоял на силата им и загубил славата си. От там с. Губислав носи името си. Същата легенда се свързва и с местността Царица, където вероятно се е случило нещо лошо с царицата.

В предание се разказва и за това, че крепостта на Градището е една от последните, паднали под турска власт – 50 год. след падането на България. Турците с хитрост и измама прекъснали водопровода и принудили защитниците да се предадат.

Една баба ги научила как да открият вода за конете – като назобят един кон и го държат жаден няколко дни. Тогава той сам отишъл на мястото на

водопровода и започнал да рови с крак. Някои смятат, че с водопровод на Градището е отведена водата от Милушов кладенец и Стубело.

Крепостта е била добре укрепена. Скалите, които опасват повече от половината хълм, са служели за естествена преграда. Останалата част е имала защитна стена, иззидана от камък. Входът бил на най-тясното място и с малко средства се е охранявал. В скалата под крепостта има пещера, в която са намирани човешки и животински кости.

При залесяване на хълма са намирани човешки гробове. Кръстю Рунчев, роден през 1937 год., разказва, че като деца са играли с човешки черепи. Жалко, че не е проучено всичко това. Върху хълма осиковци са имали имоти – ниви на Цинцаровци, Рунчовци, Нодинци, Тужовци. Открита е примитивна леярна за топене на метал, но не е запазена.

Връщаме се отново на скалите. Тук през 1923 год. по най-зверски начин са хвърлени в пропастта четирима участници в Септемврийското въстание. Единият от тях е осиковеца Милан Петров, който е дал новото име на селото – Миланово. В чест на загиналите е построен паметник и ежегодно се провеждат възпоменателни тържества. На една от скалите е поставен кръст в памет на загинали на мястото алпинисти. В друга скала е вградена къщичка за туристи. Тези скали много често се използват за тренировка на алпинисти.

Скалният масив, освен че респектира с величието и красотата си, внушава достолепие и страхопочитание. Природата, като че ли специално го е сътворила, за да подпира здраво платото, на което се е заселило Миланово. Невероятна е гледката от върха на скалите – Искър се вие като змия дълбоко в подножието им, а от двете му страни са шосето и жп линията. Къщите на гара Лакатник изглеждат като кибритени кутийки, а влакът- като детска играчка. Невероятно е. Трудно е за описване, трябва да се види.

Платото, за което вече стана въпрос и върху което са се формирали днешните махали Гувна, Мъжев дел, Лак, Мрамор и Ръжища, е просторна площ, на места пресечена от падини и плитки долове, с леки възвишения. Започва от Кат на запад и стига до Попов връх на изток и от Стипченското лице на север до Грамагье на юг. Върху него е имало достатъчно площ за заселване и обработваеми площи. Освен това релефа си има много интересен и красив изглед, откъдето и да го погледне човек. Тук ще вместим един интересен и красноречив разказ. Лило Кръстев Торбов, роден в края на 19 век, се оженил за мома от с. Очин дол – Мария. Отишли на преговор на родителите ѝ и когато се връщали, дошли нейни роднини да видят къде се е задомила. Минали по пътя през Сапачур, Старото село и Горни кладенец. Като се изкачили на Влаов кръст, роднините на Мария възкликнали: “Иху-ху-у, наша Мария е на полъе дошла!” Толкова им харесало, та го оприличили с поле.

Както вече се каза по-нагоре, релефът на землището е изключително разнообразен и трябва да се разкаже и за останалите географски обекти. По причина на вътрешните и външните земни сили са се образували много по-големи и по-малки долове с ридове и

хребети, които представляват вододели. Внушителни са Коритски дол и Сапачур, които след сливането си образуват още по-дълбок дол, Говежги дол, Турски и Турийски дол, Петренски дол, Мушатски дол, Средни дел, Котелски дол, Калугерски дол. В някои от тях тече постоянно вода, други

служат за събиране на водите при обилни валежи и снеготопене. Всички вливат водите си в Искър. Доловете са разделени от Яловарнико, Рански рът, Ланища, хребета от Свражен до Кобилини стени, Дебелио рът, Касо бърдо, Могилата, Ръжища, Мъжев дел, Лак и други по-малки. Десетки места носят имена на падини, свързани с дълбочината им – Дълбоката падина, проходимостта – Зла падина, имена на хора – Матонина падина, Йондината падина, с растителността – Лиляковата падина. Могили са всички по-големи и по-малки възвишения, дори най-високият връх в землището е наречен “Бегличка могила”.

Поради карстовият характер на Врачанската планина нашето землище е бедно на водоизточници. Обикновено това са малки изворчета, за които хората са се грижили, правели са чешми или водоеми за животните. Налагало се да се снабдяват с вода от големи разстояния. По-големи извори има в ниските места – това са карстовите извори –най-големият е под пещерата Темната дупка. Карстов извор има под скалата Добринна кукла в Дълбоки дол, чиято вода стига до Искър. За водоснабдяване на селото е използван извора в Петренски дол. Други извори из района на землището са: Мушат, Варовитица, Извора, Чучур, Церо, Горни кладенец, Глава, Средни дел, Добриловец, Поломо, Фашковица, Светената вода, Дрисливец, Трънъе, Дедов кладенец, Мрамор, Кирик, Говежгата вода, Корита и др.по-малки. За поене на животните в планината са използвани водоемите Гаведарнико и Локвите, където се събирала и задържала дъждовна вода. Интересни са малките изворчета на върха на планината – Бабух и Стублата.

В района на землището са правени много сондажни проучвания, но полезни изкопаеми или няма, или са в много малко количество и с малко съдържание на метали. Откривани са следи от преработка на руда и добив на метали от римско време в района на Мушат. В миналото експлоатирани две мини – Герано и Вия глава, които са изоставени поради бедно съдържание на метали – медни, оловни, калаени руди.

Землището на с. Осиково – Миланово се намира в планинската почвена зона –над 700 – 800 м н.в. Като неспециалисти не можем да направим реална характеристика на почвите, но можем да кажем това, което е видимо от пръв поглед.Обработваемите площи в най-старото селище са каменисти и неплодородни. Хората надделявали с оборска тор, тъй като отглеждали много животни. Това и други фактори наложили преместването на селището в по-добри и по-плодородни земи. Всяко необрасло с дървета място обработвали с дървено рало и засаждали. Други разтребвали и пригаждали за ниви. И сега личат голи от дървета места, които били някога ниви. Трудно е за съвременния човек да приеме, че някога са орани и садени с култури места като Асанската нива над Митрова кукла, Макарчовата нива, Пенчовата нива над Старото село, Червенковите ниви, Диманиното парче, Факирскио прелог в Говежги дол, Говежги рът, Корита, Могилата и къде ли още не. Градището изцяло е обработвано. Има предание, че Петко Стоянов Рунчов разтребвал място на Градището, за да разшири нивата си и из под един храст извадил гърне с пари. Скрил го в дупка в скалата и на другия ден отишъл да го прибере, но него вече го нямало. Намерил го друг.

В местността Орлов заскок под Попов връх е имало нива, до която се стигало през процеп в скалата над нивата. За да я изорат, стопаните

носели ралото на рамо, а воловете свеждали един след друг. По същия начин изнасяли продукцията. С кошове пренасяли тор, за да наторят нивата. Обработвали я, защото била на слънчево и защитено от ветровете място и давала добър добив. По същата причина предпочитали да обработват лицевите места, равнинните площи използвали като ливади.

В района на Попов връх има скала, която е наричана Пчелата, защото имало кошери на диви пчели. Забивали колове в скалата, спускали се по въже и вадели мед. При такова вадене на мед някой Анто се спуснал, извадил 10 съда и на последния, може би от умора, въжето му се сторило смок. Той го прерязал с ножа, паднал и загинал. Там го погребали и мястото нарекли Антов гроб.

На нивите осиковци отглеждали царевица, ръж, пшеница, овес, ечемик, картофи, фасул, коноп, лен. Понеже почвите били бедни, бързо се изтощавали и ставали неплодородни. Затова някои купували имоти в Дунавската равнина или ходели на жътва или бране на царевица в Софийското поле и Северна България, за което получавали натурално заплащане. През 50-те и 60-те години на миналия век много от неплодородните ниви, които били вече прелози, били залесени и сегашните иглолистни гори говорят за изоставени от обработка ниви. В днешно време се обработва много малка част от това, което в същност е бил поминъкът на някогашните хора. Навсякъде личат слоговете и междите на нивите, превърнати в пасища или пустеещи земи.

Като обработваеми площи до преди 20 – тина години са се водели 2000 дка ниви и 7000 дка ливади. Останалото до 52000 дка са гори и пасища. За да увеличат совата си, осиковци са закупували площи от съседни землища. Продавали покъщнина и имущество, за да осигурят пари за покупката. Сега това е история.

Хижа “Пършевица”, която се стопанисва от Врачанското туристическо дружество, се намира в землището на с. Миланово. Построена е, когато селото е било Врачанска околия. До нея през 1941 год. осиковци построили мандра, като използвали собствени ресурси. Сега на мястото на старата е построена нова мандра, оборудвана със съвременни съоръжения от семейството на Славчо Димитров Зоров, роден в с. Миланово. Кашкавалът, сиренето, киселото мляко с марка “Пършевица” са добре известни в цялата страна.

В района на Врачанската планина са установени над 700 вида висши растения. Това говори за голямото разнообразие на флората в района. Същото е валидно и за землището на с. Миланово. Виреят предимно широколистни дървесни видове. Иглолистните гори са изкуствени. Най-разпространени са букът – в по-високите части на землището, явор, ясен, габър, дъб, бряст, бреза, топола, клен, свинак, липа, върба, акация, люляк, киселица, дрян, леска, глог, шипка, трънка, смрадлика, драка, лозина /повет/, дива лоза /ягориди/, бърз, бръшлян. Из горите и по ливадите виреят малина, къпина, ягода. В дворовете и овощните градини на хората се отглеждат орех, круша, слива, ябълка, череша, дюля, черница, праскова, кайсия, касис, асми с ранозреещо грозде, което на тази надморска височина закъснява с месец.

В миналото хората използвали горите за дърводобив и продажба, сега за огрев.

Произвеждали вар от преобладаващите варовици и свинаковите гори. Имало повече от 10 варници. Има данни, че буковите гори в планината са били по-гъсти и на по-големи площи. Хората проявявали към тях грижи, сечели само сухи и криви дървета за отопление. Имало строг ред при експлоатацията на горите. Може би затова при преминаването на четата на Панайот Хитов през нашата планина през 1867 год. е записано в дневника следното: “Сутринта дойдохме на мястото, що се зове Пърхови могили. Тези места са подобни на Лудия гъстак /Делиорман/ и също безводни”. Вероятно е имало причина за такова заключение. Днес горите се сечат безразборно.

В местността Пехчанико са вадели камъни и са оформяли воденични камъни за съществуващите над 10 воденици. Това е било занаят за някои хора.

Тревните видове в района са много и по тази причина не бихме могли да ги изброим. Тук ще отбележим някои диворастящи лечебни растения, които е добре да познаваме и ценим: мащерка, риган, бял и жълт равнец, червен и жълт кантарион, комунига, лопен, вратига, диланка, очанка, ранилист, салеп, лайка, Бела дона, гръмотрън, клинав бурен, конски лук, коприва, магарешки трън, дива мента, маточина и много други. Петров кръстец или наричан още Самодивско лале, вирее единствено в землището на с. Миланово и в Родопите – Смолянско. Той е защитен от Закон за защита на природата като рядко растение. Лечебните растения са голямо богатство, което трябва да се изучава и използва.

В землището виреят и много горски цветя: иглика, синчец, гълъбово оченце, кукуряк, теменужка, кокиче, кукуль старец, кокошка, здравец, минзухар, момина сълза, смукалец /медуница/, зайча сянка, бодлика и много други. В землището виреят и много видове папрати – високо и нискостеблени.

Фауната на землището е също така много богата и разнообразна. В далечно време са живели мечки, дори има разкази за това, как мечки нападали нивите и хората трябвало да ги пазят. Сега мечки няма. Живеят диви свине, вълци, лисици, сърни, язовци, зайци, порове, белки, златки, таралежи, невестулки, лалугери, полски мишки, орли, соколи, ястреби, сови, бухали, яребици, пъдпъдъци, гълъби, врабци, кълвачи, синигери, сойки, свраки, врани, прилепи, прелетните дроздове, лястовици, щъркели, косове, кукувици и още много птици, които не познаваме по имена.

От влечугите се срещат дъждовници, смокове, пепелянки, усойници, водни змии, слепоци, гущери – сив и зелен и много видове насекоми. За опазване на фауната на територията на землището се грижи ловно - рибарската дружина, изработват се и се зареждат хранилки и солилки през зимния сезон, засаждат се някои зърнени култури за подхранване на животните, контролира се ловуването и се води борба с браконьерството.

Освен описаните природни забележителности, в района на землището ни има и обекти с историческо значение и тяхното познаване е не по-малко важно. Вече описахме праисторическата крепост Градището, която води може би началото си от тракийските племена. Има две местности, които също трябва да се свържат с историята на траките.

Те са Баличин преслап, съседна на нашето землище, и Зрельов преслап, която е вътре в него. Във в. ”24 часа” от 27.04.2002 год. е публикувана карта на заровени съкровища на територията на България, пояснена в очерк от

Христо Буковски. В очерка се споменава за жреческо злато, намиращо се в тракийски светилища. "Народът нарича тези места преслапи. Там свещенодействали жреците на тракийското племе гети". Нямаме сведение тези две места в нашия район да са проучвани. Няма нищо чудно обаче те наистина да са тракийски светилища.

През района на землището ни са преминавали и исторически пътища. Има останки от римски път в района на манастира "Св.Архангел Михаил" в Петренски дол, който вероятно е свързвал Северните с Южните провинции. Друг път, чието трасе се познава по-добре от местните хора и е използван по време на турското робство, е свързвал Северна България през Софийското поле с Южна България. Минавал през нашето землище. Вероятно нашите предшественици се пазели точно от него и се заселили в скрити закътани места в доловете. Тръгвал от Враца и минавал през Гладна, Каличина бара, Друмо, Корита, Ракията, Тройца, Стипченското лице, Припор, Ръжища, Рагъов камик, Пребойница, Заногe, Искрец и излизал при Курило в Софийското поле. По този път и наши хора са карали овни на пазар в Цариград.

Местността Овнарски рът в Ръжища по-възрастни хора наричат Овнарски път.

На територията на землището има останки от стари свети обители. Такива са: черквата в местността Църквище, манастир и параклис "Св.Кирик" в местността Кирик, манастир в Калугерски дол, манастир "Св.Врач" в Свражен. Най-важният обект е черквата "Успение на Св.Богородица" в старото селище, което днес наричаме Старото село. Черквата е обявена за паметник на културата, но до сега не е направено нищо за съхранението ѝ. Включена е в програмата и проектите на Природен парк "Врачански балкан". Заедно с реконструкцията ѝ се предвижда изграждане на екопътека от Свражен до Старото село и възраждане на района като място за екологичен отдих. Изграждането на Природен парк "Врачански балкан" и неговото управление предполага регламентирано със закони опазване и развитие на всички забележителности и природни ресурси на територията на землището на с. Миланово. От своя страна това задължава нас, живеещите на тази територия и ползващи се от тези ресурси, да ги използваме разумно, да ги опазваме и да ги множим. Това трябва да бъде дело на всеки родолюбец, на всеки българин.

Информатори: Асен Димитров Жильов – 76 год., Ангел Иванов Режов – 77 год., Цветко Георгиев Динов – 75 год., Кръстю Иванов Рунчов – 72 год.

Събрал и описал: Цветана Ангелова Динова
с. Миланово (Осиково) - 2008 - 2009 год.